

УДК 37.3011.3

DOI <https://doi.org/10.32782/3041-1351/2026-1-20>**Попик Яніна Миколаївна**викладач кафедри базової загальновійськової підготовки,
Хмельницький національний університет
porykyu@khmnu.edu.ua
ORCID ID: 0009-0006-0112-4568

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ПЕДАГОГІВ ДО РОБОТИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Вступ. Проблема психологічної готовності педагогів до роботи в інклюзивному освітньому середовищі є однією з ключових умов успішної реалізації принципів інклюзивної освіти в Україні.

Ефективність упровадження інклюзивних освітніх практик детермінується рівнем психологічної готовності педагогів, що виступає системоутворювальним чинником результативності освітнього процесу. Недостатня сформованість цього компонента професійної компетентності може зумовлювати виникнення бар'єрів у процесі інтеграції дітей з особливими освітніми потребами до загальноосвітнього простору, спричиняти труднощі у міжособистісній взаємодії та негативно позначатися на якості навчальних досягнень. Водночас високий рівень психологічної готовності педагогів забезпечує розвиток інклюзивної культури освітнього середовища, сприяє оптимізації педагогічної діяльності, підвищує ефективність навчально-виховного процесу та створює умови для успішної соціальної інтеграції учнів.

Таким чином, психологічна готовність педагогів постає не лише як важливий елемент їхньої професійної компетентності, але й як стратегічний ресурс модернізації сучасної освіти, орієнтованої на гуманізацію, рівність можливостей та суспільну інтеграцію.

Мета роботи полягає у характеристиці компонентів психологічної готовності педагогів до роботи в інклюзивному середовищі, визначенні чинників, що її формують, та окресленні шляхів підвищення ефективності професійної діяльності в умовах інклюзії.

Наукова новизна. Психологічна готовність розглядається як інтегральна характеристика особистості педагога, яка включає мотиваційний, когнітивний, емоційний та поведінковий компоненти. Вона визначає здатність педагога приймати індивідуальні особливості дітей з особливими освітніми потребами, формувати толерантне ставлення та забезпечувати сприятливий психоемоційний клімат у навчальному закладі.

У роботі наголошується, що недостатній рівень психологічної готовності педагогів може стати бар'єром для ефективної інтеграції дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітні заклади, спричиняти труднощі у комунікації, підвищувати ризик конфліктів та соціальної ізоляції учнів. Водночас високий рівень готовності сприяє розвитку інклюзивної культури, підвищує якість освітніх результатів та забезпечує соціальну інтеграцію учнів у колектив.

Особлива увага приділяється викликам, які постають перед педагогами у процесі роботи в інклюзивному середовищі: психологічним бар'єрам, емоційному навантаженню, ризику професійного вигорання. Автор підкреслює необхідність системної підтримки педагогів, що включає удосконалення професійної підготовки у закладах вищої освіти, проведення тренінгів та семінарів, спрямованих на розвиток емпатії, комунікативних навичок та стресостійкості, а також організацію психологічного супроводу та супервізій.

Висновки. Важливим завданням сучасної педагогічної науки та практики є формування психологічної готовності педагогів через удосконалення професійної підготовки, впровадження спеціалізованих курсів з інклюзивної педагогіки та психології, організацію тренінгів, супервізій та психологічної підтримки. Психологічна готовність педагогів є не лише професійною компетенцією, а й стратегічним ресурсом розвитку сучасної освіти, орієнтованої на інклюзивність, рівність можливостей та суспільну інтеграцію.

Ключові слова: психологічна готовність, педагоги, інклюзивне середовище, інклюзивна освіта, професійна компетентність, соціальна інтеграція.

Рорук Yanina MykolaivnaTeacher at the Department of Basic General Military Training,
Khmelnitskyi National University

PSYCHOLOGICAL READINESS OF TEACHERS TO WORK IN AN INCLUSIVE EDUCATIONAL ENVIRONMENT

Introduction. The article examines the problem of teachers' psychological readiness to work in an inclusive educational environment, which is one of the key conditions for the successful implementation of the principles of inclusive education in Ukraine.

The effectiveness of implementing inclusive educational practices is determined by the level of psychological readiness of teachers, which is a system-forming factor in the effectiveness of the educational process. Insufficient formation of this component of professional competence can lead to the emergence of barriers in the process of integrating children with special educational needs into the general educational space, cause difficulties in interpersonal interaction and negatively affect the quality of educational achievements. At the same time, a high level of psychological readiness of teachers ensures the development of an inclusive culture of the educational environment, contributes to the optimization of pedagogical activities, increases the efficiency of the educational process, and creates conditions for the successful social integration of students.

Thus, the psychological readiness of teachers appears not only as an important element of their professional competence, but also as a strategic resource for the modernization of modern education, focused on humanization, equality of opportunities, and social integration.

Purpose and objectives of the article consist in characterizing the components of teachers' psychological readiness to work in an inclusive environment, identifying the factors that shape it, and outlining ways to increase the effectiveness of professional activity in conditions of inclusion.

Results. Psychological readiness is considered an integral characteristic of a teacher's personality, which includes motivational, cognitive, emotional and behavioral components. It determines the teacher's ability to accept the individual characteristics of children with special educational needs, form a tolerant attitude and ensure a favorable psycho-emotional climate in the educational institution.

The paper emphasizes that an insufficient level of psychological readiness of teachers can become a barrier to the effective integration of children with special educational needs into general education institutions, cause difficulties in communication, increase the risk of conflicts and social isolation of students. At the same time, a high level of readiness contributes to the development of an inclusive culture, improves the quality of educational outcomes and ensures the social integration of students into the team.

Particular attention is paid to the challenges that teachers face when working in an inclusive environment: psychological barriers, emotional stress, and the risk of professional burnout. The author emphasizes the need for systematic support for teachers, which includes improving professional training in higher education institutions, conducting trainings and seminars aimed at developing empathy, communication skills, and stress resistance, as well as organizing psychological support and supervision.

An important task of modern pedagogical science and practice is the formation of psychological readiness of teachers through improving professional training, implementing specialized courses in inclusive pedagogy and psychology, organizing trainings, supervisions and psychological support. Psychological readiness of teachers is not only a professional competence, but also a strategic resource for the development of modern education focused on inclusion, equality of opportunities and social integration.

Key words: *psychological readiness, teachers, inclusive environment, inclusive education, professional competence, social integration.*

Вступ. Інклюзивна освіта є одним із ключових напрямів розвитку сучасної педагогіки, що спрямований на забезпечення рівних можливостей для всіх дітей незалежно від їхніх індивідуальних особливостей.

Успішність реалізації інклюзивних практик значною мірою залежить від психологічної готовності педагогів як визначального чинника ефективності освітнього процесу. Актуальність дослідження зумовлена тим, що недостатній рівень психологічної готовності педагогів може стати бар'єром для ефективної інтеграції дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітні заклади. Водночас високий рівень готовності сприяє розвитку інклюзивної культури, підвищує якість освітніх результатів та забезпечує соціальну інтеграцію учнів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інклюзивна освіта завжди перебуває в полі зору як вітчизняних так і зарубіжних дослідників. Так О. Таранченко та І. Демченко підкреслюють, що готовність педагога до інклюзії визначається не лише професійними знаннями, а й особистісними установками, рівнем емпатії та толерантності. Ляховець Л.О., Острянюк Т.С., Щербата В.Г. досліджують структурні компоненти психологічної готовності вчителів загальноосвітніх шкіл, порівнюючи тих, хто має досвід роботи з учнями з ООП, і тих, хто такого досвіду не має. Їхні роботи показують, що практичний досвід значно впливає на рівень готовності.

Н. Синьова та Т. Лещенко доводять, що позитивний досвід взаємодії з дітьми з інвалідністю суттєво підвищує рівень готовності педагогів, тоді як відсутність підтримки з боку адміністрації може призводити до професійного вигорання. О. В. Мельничук та Н. П. Ярошук аналізують професійну підготовку майбутніх педагогів до роботи в умовах інклюзії, виділяючи теоретико-методологічні засади формування психологічної готовності ще на етапі навчання у закладі освіти.

Мета дослідження полягає у характеристиці компонентів психологічної готовності педагогів

до роботи в інклюзивному середовищі, визначенні чинників, що її формують, та окресленні шляхів підвищення ефективності професійної діяльності в умовах інклюзії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інклюзивна освіта сьогодні є один із ключових напрямів розвитку освітньої політики, що спрямований на забезпечення рівних прав і можливостей для всіх дітей, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей.

В українському законодавстві питання інклюзивної освіти займає важливе місце. Зокрема Конституція України гарантує право кожного на освіту, а Закон України «Про освіту» закріплює принцип рівного доступу та заборону дискримінації. Закон України «Про повну загальну середню освіту» деталізує механізми організації інклюзивного навчання, визначає роль асистента вчителя та інклюзивно-ресурсних центрів [4,5].

Важливим орієнтиром є міжнародні документи, зокрема Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю та Конвенція про права дитини, які інтегруються у національну систему освіти. Окрім цього, Міністерство освіти і науки України регулярно ухвалює накази та програми підвищення кваліфікації педагогів, спрямовані на розвиток їхніх компетентностей у сфері інклюзії [7,8].

Ключовими умовами успішної реалізації інклюзивної освіти є створення безпечного та комфортного середовища для всіх учнів; розвиток індивідуальних здібностей дітей з особливими потребами; формування культури толерантності й соціальної інтеграції [1].

Формування готовності педагогів до роботи в інклюзивному середовищі потребує системного підходу. Серед ефективних методів варто виділити:

– професійні тренінги та семінари щодо формування практичних навичок роботи з дітьми з особливими освітніми потребами;

– супервізію та наставництво, що дозволяють педагогам отримувати підтримку від більш досвідчених колег;

– психологічні тренінги, спрямовані на розвиток емпатії, толерантності та навичок емоційної саморегуляції;

– використання сучасних технологій (цифрові платформи, адаптовані навчальні матеріали), що полегшують роботу педагога та сприяють індивідуалізації навчання [9].

Психологічна готовність до роботи в інклюзивному середовищі розглядається як комплексна характеристика особистості, що включає мотиваційний, когнітивний, емоційний та поведінковий компоненти. Вона передбачає наявність позитивного ставлення до інклюзії, усвідомлення її значення для розвитку суспільства, знання особливостей дітей з різними освітніми потребами, а також уміння застосовувати відповідні методи навчання та виховання [9].

Мотиваційний компонент готовності полягає у внутрішньому прийнятті цінностей інклюзії, розумінні її значення для розвитку особистості та суспільства. Педагог, який усвідомлює важливість інклюзивної освіти, демонструє готовність до професійного самовдосконалення та пошуку нових методів роботи.

Когнітивний аспект охоплює знання про особливості розвитку дітей з інвалідністю чи іншими освітніми потребами, розуміння принципів диференційованого навчання, володіння сучасними педагогічними технологіями.

Емоційно-вольовий компонент включає здатність до емпатії, толерантності, емоційної стійкості та саморегуляції, що особливо важливо у складних педагогічних ситуаціях.

Поведінковий компонент проявляється у практичних діях педагога, організації інклюзивного середовища, застосуванні адаптованих методик, співпраці з батьками та колегами.

Педагоги, які працюють в інклюзивному середовищі, постають перед низкою складних викликів, що охоплюють професійні, психологічні та організаційні аспекти їхньої діяльності [10].

Відчутним є недостатній рівень спеціальних знань і навичок, оскільки традиційна підготовка не завжди враховує особливості роботи з дітьми з різними освітніми потребами. Це змушує вчителів постійно вдосконалюватися, опановувати нові методи та адаптувати навчальні програми.

Додатковим випробуванням стає психологічне навантаження. Надмірна увага до кожного учня, його мотивація та емоційний стан часто призводять до професійного вигорання.

Виникають труднощі організації навчального процесу, де є необхідність створення спеціальних умов у класі а також співпраця з асистентами, психологами та батьками, які мають свої очікування й потребують постійного залучення і підтримки.

Сучасні реалії додають нових викликів, соціальні обставини та військові дії в Україні збільшують кількість дітей з травмами та психологічними проблемами.

Аналіз літератури з проблеми дослідження свідчить, що рівень готовності педагогів варіюється залежно від типу освітнього закладу. У дошкільних закладах педагоги частіше демонструють високий рівень емоційної готовності, адже робота з малими дітьми потребує значної емпатії та гнучкості.

У загальноосвітніх школах педагоги володіють базовими знаннями щодо інклюзії, але часто відчувають труднощі у практичній реалізації диференційованого навчання.

У закладах вищої освіти викладачі зазвичай орієнтовані на академічні досягнення й не завжди мають досвід роботи з студентами з особливими освітніми потребами.

Професійна діяльність педагога в умовах інклюзивного освітнього середовища передбачає виконання ним багатофункціональної ролі, що виходить за межі традиційного викладання. Педагог виступає не лише як транслятор знань, але й як наставник, психологічний консультант та партнер у взаємодії з учнями та їхніми родинами і таким чином забезпечує ефективність освітнього процесу, сприяє формуванню довірливих стосунків і створює умови для успішної соціальної інтеграції дітей з особливими освітніми потребами.

Підтримка з боку адміністрації закладу, колег та батьків створює сприятливе середовище для реалізації інклюзивних практик, запобігає професійному вигоранню, зниженню мотивації та ефективності діяльності.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Психологічна готовність педагогів до роботи в інклюзивному середовищі є багатомірним явищем, що визначає успішність реалізації інклюзивної освіти. Вона формується під впливом особистісних, професійних та соціальних чинників і потребує цілеспрямованого розвитку.

Подальші дослідження у цьому напрямі можуть бути спрямовані на розробку комплексних програм підготовки педагогів, які поєднують теоретичні знання, практичний досвід та психологічну підтримку. Це дозволить удосконалити умови для формування інклюзивного освітнього простору, де кожна дитина матиме можливість реалізувати свій потенціал.

Список літератури:

1. Васьківська І., Дідух К. Психологічна готовність педагогів до роботи в інклюзивному середовищі. *Науковий вісник Житомирського державного університету*. 2022. №3. С. 45–52. URL: <https://eprints.zu.edu.ua/45756/1/1.pdf> (дата звернення 15.03.26).

2. Данілавічюте Е.А., Нагорна О.В. Формування технологічної культури майбутніх фахівців інклюзивних навчальних закладів. Дніпро. 2023. 224 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/743686/1/%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F.pdf> (дата звернення 15.03.26).
3. Дмитрієва І. В. Командна взаємодія фахівців у процесі індивідуального супроводу дитини в умовах інклюзивного навчання. *Актуальні питання корекційної освіти. Педагогічні науки*. 2016. Вип. 7(1). С. 90-99. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apko_2016_7%281%29_11. (дата звернення 10.03.26).
4. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 №2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення 15.03.26).
5. Закон України «Про повну загальну середню освіту» від 16.01.2020 № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення 15.03.26).
6. Конституція України від 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 15.03.26).
7. Конвенція про права осіб з інвалідністю (Конвенцію ратифіковано Законом № 1767-VI від 16.12.2009. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text (дата звернення 15.03.26).
8. Конвенція про права дитини (Конвенцію ратифіковано Постановою ВР № 789-XII від 27.02.91). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення 15.03.26).
9. Ляховець Л.О., Острянюк Т.С., Щербата В.Г. Структурні компоненти психологічної готовності вчителів до роботи з учнями з особливими освітніми потребами. *Педагогічні науки*. 2021. № 7. С. 112–119. DOI <https://doi.org/10.32782/2709-3093/2023.4/12>.
10. Лапін А.В. Когнітивна сфера. Навчально-методичний посібник: Діти з особливими потребами у загальноосвітньому просторі: Київ: 2020. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/cgi/users/home?screen=EPrint%3A%3AView&printid=729481>
11. О. Акімова. Професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів до роботи в умовах інклюзії. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія «Педагогіка. Психологія»*. №7, 2025 DOI: <https://doi.org/10.32782/academ-ped.psyh-2025-1.01>

References:

1. Vaskivska, I., & Didukh, K. (2022). Psykholohichna hotovnist pedahohiv do roboty v inkluzyvnomu seredovyschi [Psychological readiness of teachers to work in an inclusive environment]. *Naukovyi visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu*, (3), 45–52. <https://eprints.zu.edu.ua/45756/1/1.pdf> [in Ukrainian].
2. Danilavičūtė E.A., Nahorna O.V. Formuvannia tekhnolohichnoi kultury maibutnikh fakhivtsiv inkluzyvykh navchalnykh zakladiv. [Formation of technological culture of future specialists of inclusive primary schools]. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/743686/1/%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F.pdf> [in Ukrainian].
3. Dmytriieva, I.V. (2016). Komandna vzaiemodiiia fakhivtsiv u protsesi indyvidualnoho suprovodu dytyny v umovakh inkluzyvnogo navchannia. [Team interaction of specialists in the process of individual support of a child in conditions of inclusive education]. *Aktualni pytannia korektsiinoi osvity. Pedahohichni nauky*, 7(1), 90–99. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/apko_2016_7%281%29_11 [in Ukrainian].
4. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» (2017). vid 05.09.2017 №2145-VIII [Law of Ukraine «On Education»]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>. [in Ukrainian].
5. Zakon Ukrainy «Pro povnu zahalnu seredniu osvitu» (2020). vid 16.01.2020 №463-IX [Law of Ukraine «On Complete General Secondary Education»]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>. [in Ukrainian].
6. Konstytutsiia Ukrainy (1996). vid 28.06.1996 [Constitution of Ukraine]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>. [in Ukrainian].
7. Konventsiia pro prava osib z invalidnistiu (2009). (ratyfikovana Ukrainoiu 2009 r.) [UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text. [in Ukrainian].
8. Konventsiia pro prava dytyny (1989). vid 20.11.1989 [UN Convention on the Rights of the Child]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text [in Ukrainian].
9. Liakhovets, L. O., Ostrianko, T. S., & Shcherbata, V. H. (2021). Strukturni komponenty psykholohichnoi hotovnosti vchyteliv do roboty z uchniamy z osoblyvymy osvithnimy potrebamy [Structural components of teachers' psychological readiness to work with students with special educational needs]. *Pedahohichni nauky*, (7), 112–119. DOI <https://doi.org/10.32782/2709-3093/2023.4/12> [in Ukrainian].
10. Lapin A.V. Kohnityvna sfera. Navchalno-metodychnyi posibnyk: Dity z osoblyvymy potrebamy u zahalnoosvitnomu prostori. [Teaching and Methodological Guide: Children with Special Needs in the General Educational Space]. Kyiv. 2020. <https://lib.iitta.gov.ua/cgi/users/home?screen=EPrint%3A%3AView&printid=729481> [in Ukrainian].
11. О. Акімова. Професійна підготовка майбутніх вчителів початкових класів до роботи в умовах інклюзії [Professional training of future primary school teachers for work in inclusion settings]. *Naukovyi visnyk Vinnytskoi akademii bezpererвної osvity. Seriiia «Pedahohika. Psykholohiia»*, 7, 2025. DOI: <https://doi.org/10.32782/academ-ped.psyh-2025-1.01> [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 19.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 17.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 21.05.2026